

DOKUMENTY A MATERIÁLY

SLOVENSKÍ A ČESKÍ USADLÍCI V BULHARSKU A ICH ÚČASŤ V BALKÁNSKÝCH VOJNÁCH (1912 – 1913) A PRVEJ SVETOVEJ VOJNE (1915 – 1918)

SLAVOMÍR CHURÝ

CHURÝ, S. : The Slovak and the Czech settlers in Bulgaria and their participation in the Balkans Wars (1912 – 1913) and the WW1 (1915 – 1918). *Vojenská história*, 4, 1, 2000, pp 79 – 81, Bratislava
The author describes in this article the general political situation in the Balkans during the specified years. He also depicts the response to the Balkans War events in Slovakia. He provides the names of the Czech soldiers who served with the 36th Infantry Regiment. He also deals with the posting of 14 Slovak soldiers to the Bulgarian Army and provides the names of 20 Slovaks from Brašljanica village. A significant number of 79 Slovaks are mentioned in connection with the Slovak soldiers from Gorna Mitropolie.

He points out that many Slovaks and Czechs, the participants of the Balkans Wars, fought later on the fronts of the WW1. They served particularly in the infantry and cavalry units, but they were also represented in the elite units. He points to the impact of mobilisation upon the economy of the Slovak compatriots. The Slovaks and Czechs had a good reputation in the Bulgarian Army. They distinguished themselves by discipline and accurate fulfilment of orders. Bulgarian officers entrusted them the more difficult and dangerous tasks. This was proven by many awards for valour.
Military History. The Balkans Wars. The Slovaks and the Czechs.

Predohrou prvej svetovej vojny bol krvavý konflikt na Balkáne v rokoch 1912 – 1913. Balkánske národy sa spojili v úsilí o likvidáciu tureckého panstva v Európe. V prvej balkánskej vojne (október 1912 – máj 1913) bojovalo Bulharsko, Srbsko, Grécko a Čierna Hora proti Turecku a zvyšky tureckého územia na Balkáne. Blok balkánskych štátov podporovalo najmä cárske Rusko. Vojenské úspechy spojencov a neočakávané rýchla porážka tureckých armád vyvolali zásah veľmocí, ktoré prinútili bojujúce strany uzavrieť prímerie 3. decembra 1912. Po štátnom prevrate v Istambule, keď sa moci chopila nacionalistická mladoturecká strana, sa boje obnovili, avšak turecké vojská boli na hlavu porazené. Dôsledkom porážky Turecka bolo uzavretie mierovej zmluvy 30. mája 1913 v Londýne. Turecko stratilo všetky svoje teritória na Balkáne okrem úzkeho pruhu územia okolo hlavného mesta. Pri rozdeľovaní vojnovkej koristi vznikli veľké rozpory medzi Bulharskom a ostatnými krajinami balkánskeho zväzu. Spor o nové hranice Macedónska a Trákie, na ktoré územia si robili nároky Bulhari, viedli k rozpadu aliancie a vyvolali nový konflikt medzi bývalými spojencami. Ten vyústil do druhej balkánskej vojny od 29. júna do 10. augusta 1913. Osihotené Bulharsko stálo proti Srbsku, Čiernej Hore a Grécku, ku ktorým sa v júli pripojilo Rumunsko a Turecko. Zmenený pomer síl znamenal ťažkú vojenskú porážku Bulharska, ktoré 29. júla 1913 kapitulovalo. Podľa mierovej zmluvy v Bukurešti 10. augusta 1913 Bulharsko stratilo značnú časť teritória v prospech Srbska, Grécka, ale aj Turecka. Vzťahy medzi balkánskymi krajinami sa zostrili a podmienili zblížovanie Bulharska s Trojspolkom, čo sa výrazne prejavilo za prvej svetovej vojny.

Ohlas vojnových udalostí na Balkáne sa odrazil aj na Slovensku. Uhorské oficiálne kruhy sa postavili už tradične na stranu Turecka. Verejnosť a slovenská národná tlač prejavovala nadšenie z úspechov Bulharska a jeho spojencov v boji proti Turecku a organizovala peňažné zbierky pre ranených vojakov. Slováci pomáhali bojujúcemu Bulharsku a aliancii najmä finančne a prejavovali solidaritu. Zračí sa to z listu Bulharského Červeného kríža

zo 17. decembra 1912 slovenskému usadlíkovi v Sofii Samuelovi Jaroslavovi Zachejovi,¹ v ktorom vyslovili vďaku tiež Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému, Pavlovi Kukučkovi a Teodorovi Bálentovi za 837 leva a 50 stotiniiek, ktoré poslali ako pomoc pre ranených spojeneckých vojakov.² Uhorské úrady postupovali tvrdo proti organizátorom pomoci. Svedčí o tom trojstuňňové rozhodnutie Turčianskej župy z 9. januára 1913 o pokutovaní Svetozára H. Vajanského a Jozefa Škultétyho za nedovolené usporiadanie peňažnej zbierky na podporu Bulharského, Srbského a Čiernohorského Červeného kríža. Zozbieranú sumu 6754 korún a 38 halierov poslali do Sofie na ďalšie použitie pre ranených vojakov.³ Uhorská vláda v balkánskom konflikte žičila Turecku, obhajovala jeho politiku a usilovala sa obmedziť a tlmiť prejavy slovanskej vzájomnosti. Minister vnútra oznámil 13. januára 1913 podžupanovi Turčianskej župy, že zamietol žiadosť redakcie Národných novín v osobe Pavla Mudroňa o povolenie novej zbierky pre Bulharský, Srbský a Čiernohorský Červený kríž.⁴

Slováci a Česi prichádzali do Bulharska hneď po oslobodení krajiny z tureckej nadvlády, ale jednotlivci sa tu objavili už pred rokom 1878. Česi sa usídľovali najmä v Sofii a vo väčších mestách. Okrem odborníkov, hlavne pedagógov, kultúrnych pracovníkov a technikov tu našli svoju druhú vlasť aj českí remeselníci. Českí roľníci osídľili dedinu Vojvodovo, Slováci sa usadili v obciach Podem, Brašljanica a Gorna Mitropolija. Česi v Sofii a v iných mestách zostali zväčša rakúskymi štátnymi príslušníkmi, kým slovenskí a českí krajanovia na vidieku, ktorí sa prisťahovali na základe osídľovacieho zákona prijali už dávnejšie bulharské štátne občianstvo. Odtiaľto pramenila ich vojenská povinnosť. Bulharsko sa stalo ich novou vlasťou, a preto sa stali jeho obrancami.

Na frontoch prvej a druhej balkánskej vojny bojovali, krváčali a zomierali mnohí Česi z Vojvodova. Slúžili v 36. pešom pluku, ktorý mal veliteľstvo v Orechove. Boli to vojaci Pavel Červenák, Josef Dvorský, Jiří Filip, Josef Filip, Karel Filip, Ondřej Gajan, Karel Karbula, Václav Karbula, Ferdinand Klepáček, Antonín Kopřiva, Václav Kopřiva, Josef Skřivánek, Vincent Křivánek, Matěj Pitra, Martin Štrpka, Štěpán Švejda, ako aj desiatnik Alois Knourek. Z nich šiesti v bojoch padli.

Z Podemu narukovalo do bulharskej armády 14 slovenských vojakov. Boli zaradení do viacerých peších, jazdeckých a delostreleckých plukov. Konkrétne sa spomínajú Jozef Dudáš, Vincenc Kalužík, Ján Kolárik, Martin Mareček, Michal Marek, Ján Melich, Ján Mitko, Ondrej Mitko, Pavol Mrenica a Ján Strakušek. Poddôstojnícke hodnosti dosiahli Jozef Kalužík a Martin Mokran, Ondrej Mrenica bol povýšený na rotmajstra (feldvébel). Jozef Kalužík sa už nikdy nevrátil do Podemu, štyria vojaci utrpeli zranenie.

Statočne bojovalo v balkánskych vojnách i 20 Slovákov z obce Brašljanica. Väčšina z nich bola v kádri 4. pešieho pluku v Plevene, iba jeden slúžil pri delostrelectve. Traja boli poddôstojníci, ostatní zostali radovými vojakmi. V evidencii sú Tomáš Ďurica, Martin Ďuriček, Karol Gábriš, Ján Hekel, Juraj Hekel, Ján Kiš, Ondrej Macek, Pavol Macek, Pavol Martínek, Pavol Nosál, Ján Petrik ml., Pavol Petráš, Pavol Sládeček (dvaja), Juraj Trnovský, Michal Trnovský, Pavol Trnovský, Michal Uhrín, Martin Vrška a Pavol Vrška, Ján Hekel padol, štyroch vojakov zranili.

Na obranu Bulharska vystúpilo až 78 slovenských vojakov z Gornej Mitropolije, z nich osem sa stalo poddôstojníkmi, Ján Michalec bol rotmajstrom. Vojaci slúžili v peších, delostreleckých a vozatajských plukoch, ktoré mali doplňovacie veliteľstvá v mestách Pleven, Berkovica, Vra-

¹Archív literatúry a umenia Matice slovenskej v Martine, fond ZACHEJ, S. J. 73 B 7.

²Darcov bolo viacero. Nemocnica pri bulharskom spolku Červený kríž v Sofii požiadala 5. februára 1913 Samuela J. Zacheja, aby jej oznámil adresu niektorého z významných Čechov v New Yorku v súvislosti s poskytovaním finančnej pomoci prostredníctvom Banque d' Europe, keďže nevedela, komu sa má za pomoc poďakovať. Tamže, 73 B 41.

³Štátny oblastný archív v Bytči, fond Turčianska župa, podžupan, č. 1/1913 priest.

⁴Tamže, podžupan, č. 282/1913 adm.

ca, Sofia, Vidin a Sevlievo. Boli to Michal Adamík, Martin, Juraj a Pavol Ambruš, Juraj Bažík, František Berky, Ján a Ondrej Boleráz, Ján Botík, Pavol Brngár, Ján Cicka, Pavol Čech, Ján, Martin a Ondrej Čeman, Adam a Martin Červenák, Ondrej Čížik, Juraj Danko, Juraj Dovál, Ján a Peter Ďurica, Pavol a Pavol P. Ďuriš, Juraj Gallo, Juraj Hanák, Ján Horvát, Juraj, Michal, Ondrej a Pavol Hruška, Pavol Imro, Ján a Štefan Jančík, Jozef Jonáš, Martin Kiral', Samuel Klátik, Michal Kováč, Michal Kupec, Štefan Lóci, Ondrej a Pavol Lahotský, Juraj a Michal Lavrovič, Štefan Mareček, Ján Marko, Pavol Mazuch, Michal Mega, Michal Meliško, Ján a Pavol Michalec, Ján, Jozef, Juraj a Pavol Mikuláš, Michal Molnár, Adam Mot'ovský, Ján Palkovič, Ján Paulo (dvaja rovnakého priezviska), Ján Patak, Michal Polanský (dvaja), Michal a Štefan Puškár, Jozef Pribeľ'a, Ján Sampor, Pavol Severín, Štefan Srnka, Michal a Pavol Štefek, Juraj Tancík, Michal Trnovský, Ján Urban, Juraj Vaňo, Ján a Martin Záhorec. Šiesti vojaci padli, štyria utrpeli zranenie. Štefan Lóci sa neskoršie stal príslušníkom československých légii.

Mnohí Slováci a Česi, účastníci balkánskych vojen, bojovali neskoršie na frontoch prvej svetovej vojny. V priebehu nemeckej a rakúsko-uhorskej ofenzívy proti Srbsku sa k centrálnym mocnostiam 11. októbra 1915 pripojilo Bulharsko, ktorého vojská napokon vykrvácali na solúnskom fronte, ale aj inde. Mobilizačný rozkaz vyhnal na bojiská desiatky Čechov z Vojvodova a Slovákov z Podemu, Brašljanice a Gornej Mitropolije. Do vojny vstupovala prakticky tá istá generácia slovenských a českých mužov, ktorí slúžili a bojovali predovšetkým v peších a jazdeckých útvaroch, ale zastúpenie mali i v elitných jednotkách. Mobilizácia znamenala vážny zásah do ekonomiky našich krajanov.

Všetci zmobilizovaní muži z Vojvodova slúžili za prvej svetovej vojny v 36. pešom pluku v Orechove. V uniformách bulharskej armády odišlo do poľa 45 Čechov a Slovákov. Priame bojové stretnutia územie Bulharska nezasiahli, no pri akciách padlo deväť krajanov z Vojvodova.

Vojna ovplyvnila život v Podeme (predtým Mrtvica). Mobilizácia tu prebehla hladko a do armády nastúpilo 31 Slovákov. Slúžili v rozličných peších a delostreleckých plukoch (č. 4, 9, 11, 17, 54, 57 a 72). Najviac ich bojovalo v zostave plevenského pluku. Z 31 vojakov ôsmi dosiahli poddôstojnícke hodnosti. Ondrej Mikuláš a Ondrej O. Mrenica boli povýšení na rotmajstrov. Štyria slovenskí vojaci z Podemu našli smrť v bojoch, traja utrpeli zranenie a jeden padol do zajatia.

K zväčšeniu početného stavu bulharskej armády prispelo 44 Slovákov z Brašljanice. Slúžili v peších a delostreleckých jednotkách, ale aj pri vozatajstve. Niektorí boli preradení do domobrany (bulharsky opolčenci), najmä staršie ročníky. Najviac ich bolo zaradených do plevenského pešieho pluku. Štyria z nich dosiahli najnižšie poddôstojnícke hodnosti, štyria padli a piati utrpeli zranenie.

Najľudnatejšou slovenskou obcou v Bulharsku bola Gorna Mitropolija, odkiaľ odišlo na bojiská 114 Slovákov. Boje trvali dlhé mesiace a mali charakter vysilujúcich materiálnych bitiek. Bulharsko nemalo však dost' síl, aby vo vojnovom záporení vystupovalo ako rovnocenný partner. Straty boli vysoké a z Gornej Mitropolije padlo v rokoch 1915 – 1918 až 16 Slovákov, 14 ich bolo zranených. Do zajatia padol jeden muž. Slováci slúžili v peších a delostreleckých útvaroch, ale uplatnili sa tiež pri sanitných jednotkách, vo vozatajstve a v ženijnom vojsku. Ján Ambruš narukoval k automobilovému oddielu v Sofii. Zo 114 vojakov 26 bolo povýšených na slobodníka alebo poddôstojníka.

Slováci a Česi mali v bulharskej armáde dobrú povesť. Vynikali disciplínou a presným plnením rozkazov. Bulharskí dôstojníci im zverovali ťažšie a nebezpečnejšie úlohy. Dosvedčujú to aj mnohé vyznamenania za chrabrosť. Krížom za chrabrosť, ktorý mal štyri stupne, boli vyznamenaní viacerí vojaci. Kríž štvrtého stupňa dostalo spolu 23 vojakov, z nich traja boli vyznamenaní dvakrát. Kríž tretieho stupňa udelili siedmim vojakom, kríž druhého stupňa dostali dvaja vojaci. Krížom prvého stupňa vyznamenali Martina O. Mikuláša a Ondreja Mikuláša z Podemu.⁵

⁵Údaje o účasti Slovákov a Čechov v balkánskych vojnách a v prvej svetovej vojne prináša MICHALKO, J.: Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava 1936, s. 345-357. Uvádza aj konkrétne mená krajanov, ktorí bojovali v prvej svetovej vojne.